

FRANCE PLANINA
PO GROHARJEVI DOMAČIJI

V letih med vojnama je le malo družin hodilo na letovanje. Moja družina si je prvič privoščila letovanje leta 1938 v Sorici. Iz Loke sva se s starejšim sinom odpeljala s kolesi, žena in mlajši sin pa z avtobusom. Vso oskrbo smo imeli v gostilni Pri pošti. Za sobi in hrano sem za vso družino plačal 100 din dnevno. Ostali smo tri tedne. Ker smo tisti čas zbirali gradivo za Loški muzej, me je zanimala ne le pokrajina, temveč tudi hiše, ljudje, narodopisni predmeti in podobno. Gospodar gostilne Lovro Pintar je bil zelo razgledan in napreden in me je v vsakodnevnih razgovorih na marsikaj opozoril, da smo si potem ogledali in sem razne zanimivosti zapisal. Ob teh zapiskih se zdaj spominjam na razgovore, ugotovitve in doživljanje tistih dni pred več kot 40 leti.

Lovro Pintar je leta 1911 ustanovil v Sorici prvo zadrugo za elektrifikacijo. Po njegovem pripovedovanju so bile takrat samo v Nemčiji tri take zadruge. K temu ga je spodbudil dr. Janez Krek, ki je hodil v Sorico na oddih in se ob nedeljah razgovarjal s soriškimi gospodarji pod Pintarjevo lipo. Že prej je šel Pintar v Gorico po informacije o možnosti acetilenske napeljave, a bi bila predraga. (Glej Kako je Sorica dobila elektriko v LR 1972, str. 233!) Poleg deleža po 25 kron, ki ga je vplačalo 16 posestnikov, so dobili še 23.000 kron posojila. Ob kratkotrajni italijanski zasedbi so nato dolg z lirami lahko poravnali. Po prvi svetovni vojni so plačevali po 48 din od žarnice, po 100 din od motorja za poljedelske stroje in po 200 din od mlina, ki so jih imele razen ene vse hiše v Spodnji Sorici.

Pintarjeva žena je bila odlična gospodinja in kuharica. Bila je prva čipkarica v Selški dolini. Klekljanja se je naučila od Idriječank, ko je bila še dekle na Zalem Logu. Idričani so takrat pri Podroštu na dveh krajih vrtali za živim srebrom.

Turistični pisatelj Rudolf Badjura zelo hvali Sorico in piše o nji: »Sorica je ena najbolj ljubkih slovenskih gorskih vasi, idilično letovišče z gorskimi tratami in macesnovimi gozdički; visoko dvignjena nad sklepom Selške doline ima svež gorski zrak in višinsko sonce, kjer je megla redkost; povzdigujejo jo lepa in udobna sprehajališča, mnogovrstne gorske ture in izvrstni smučarski tereni. Treba je že mnogo sveta prepotovati, da najdete tako lep pogled na vas, kjer se na valovitem, rahlo dvignjenem pobočju belijo med zelenjem vrtov prijazne hiše, pokrite z modrim skrtilom, nanje pa zviška gledajo drzno oblikovani gorski vrhovi.« Ko te pot pripelje od Podrošta in se izvije iz gozda, se ti odpre pogled na cerkev ob starih lipah vrh griča in na skupine belih hiš s sivimi strehami iz skrila, ki so položene kot na razstavi na breg onstran Nidrske grape ter po slemenih nad jarkom mlade Sore, vmes leže pisane zaplate njiv, žametno zelenilo rušnatih trat pa poživljajo kozolci z zidanimi

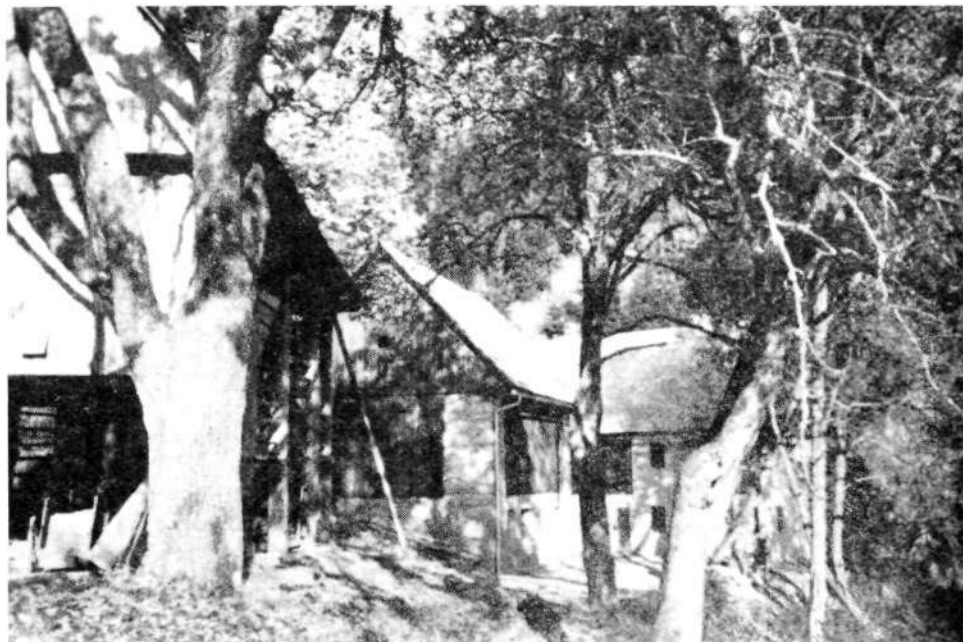
stebri in gaji macesnov svežih, nežnih barv. Nad vasjo stoje pečine Donerskogla in vrhova dvojčka Dravh in Lajnar.

Ob lepih dnevih smo hodili na prijetne sprehode in izlete in uživali blagodejni mir, čisti planinski zrak, neokrnjenost narave in nepotvrjenost prijazni, svojiskih ljudi z zanimivo zgodovinsko preteklostjo.

Že prvi dan smo šli do izvira Sore, ki v neznatnih curkih priteka iz tal tam, kjer se cesta deli v tri krake — v Danje, na Soriško planino in po južnih pobočjih Dravha in Lajnarja v Petrovo Brdo. V naslednjih dneh smo napravili izlet na Kejbele skozi Štendlerovo žlohto, kjer smo naleteli na alpskega metulja apolona in na množico murk, dišečih kakor vanilijeva čokolada. Drugič na Dravh, 1547 m, mimo graničarske stražarnice. To pot so šli z nami Zagrebčani, ki so tudi letovali pri Pintarju. Graničarji so nam postregli s črno kavo. Zvedavo nas je ovohaval dresirani pes Bula. Med razgovorom se je kaplar izrazil o državni meji, da je »tako speljana kakor bi nas pri mirovnih pogajanjih zastopal kak otrok«. Ogorčeno je rekel: »Jaz bi jim vse skupaj tja vrgel in šel.« Vsi vrhovi so bili italijanski, meja je tekla pod njimi in pod slemeni po naši strani. Z Dravha smo imeli lep razgled na sosednji Lajnar, Slatnik, Soriško planino, Triglav, Karavanke in Kamniške Alpe, na Porezen in kraške planote. Planinske kočice na Triglavu smo videli s prostim očesom.

Na sprehodu v 3/4 ure oddaljene Spodnje Danje sem se zanimal za dajnarstvo. Okrog nas se je zbrala kopica otrok in nekaj odraslih. Pintar mi je rekel, ko sva govorila o Spodnjih Danjah: »Tam imajo okna iz otroških glav.« Toliko jih je in vsi so radovedni. Otroci, ki še niso obiskovali šole, marsikaterega našega vprašanja niso razumeli, ker govorijo doma spačeno, s slovenskimi končnicami, z našimi šumniki in besedami pomešano nemščino, ki jim je po šeststoletni izoliranosti v goratem svetu še ostala od njihove tirolske domovine. Jagode so pire, žito korn, seno ejbe, kozolec kežžen itd. Tudi v Sorici pravijo kežžnati — v kozolec vkladati. Skoraj vsi priimki in ledinska imena so spačene nemške besede. V cerkvi sv. Marka visi tiskani križev pot z napisom v nemškem in nekaterih tujih jezikih, na slavoloku pa je Ogrinova slika slovenskih misijonarjev Mohorja in Fortunata. Zaradi večstoletne ločenosti od drugega sveta so še do časa med obema vojnama ohranili ne le govorico davnih dedov, temveč tudi dokaj patriarhalni način življenja. Ko npr. neha poletno delo, se Dajnarji vsak večer zberejo v drugi hiši in sklepajo o tem in onem, kar se tiče vasi in posameznih domačij. Tako je bilo še do zadnje vojne; ali velja to še za zdaj, ne vem. Vsekakor so se razmere od takrat tako v jezikovnem kot v družbenem in gospodarskem oziru v teh krajih temeljito spremenile.

Lepega dne smo z nekaterimi hrvaškimi gosti napravili izlet na Ratitovec. Z Rotka smo šli v Zgornje Danje, ki so imele tri kmetije (Balant, Adam in Jurjovec) in tri kajže. Leta 1907 je vas pogorela. Pri Balantu, kjer smo stopili v hišo, sem pogrešal slike na steklo; nadomeščali so jih sami tiskarski izdelki. Šli smo mimo Trojarja, skozi Zabrdno in Torko na Gladki vrh in v planinsko kočico, ki so jo takrat še imenovali Krekova kočica. Vračali smo se čez Altemaver, 1678 m, ki je najvišji vrh Ratitovca, in čez Štankop, kjer so še pasli pastirji iz Zgornjih Danj, na Kremant, kjer smo naleteli na mladega planinskega zajčaka, ki se je pred nami potuhnil v plitvo jamico. Čez planino Zgornja in Spodnja Hirn smo se spustili v Zgornje Danje in nazaj v Sorico.

Pri Martinu v Geblarjih. Foto F. Golija

Obiskali smo tudi Groharjev dom v Geblarjih (tako pravijo domačini, v zemljevidih pa večkrat stoji ime Heblarji). Z vozom smo se peljali v Področje in do Zgagove žage v Podporeznu. Od tam smo pol ure pešačili navkreber do Martinove hiše št. 31, ki spada v Zgornjo Sorico, čeprav je vmes Spodnja Sorica. Ob delitvi gmajne so namreč ta svet prisodili Zgornji Sorici. Tod je imel nekaj sveta — senožeti in gozda — tudi Andrej Grohar, slikarjev oče. Bil je gostač v Starem farovžu v Spodnji Sorici, št. 15. Dne 3. februarja 1858 se je oženil z Nežo Jenšterle iz Spodnjih Danj, št. 11, ko mu je bilo 40, nevesti pa 32 let. Ko je bil še gostač v Starem farovžu, so se mu rodili trije otroci: Frančiška 29. decembra 1858, Janez 24. junija 1861 (ta je 12. oktobra 1862 umrl) in drugi Janez — slikar Ivan Grohar — 15. junija 1867. Kmalu nato si je oče Andrej na svojem svetu v Geblarjih, tako rekoč na črno postavil preprosto brunarico in se je družina preselila tja. Tako je bila ta skromna hiša slikarju Ivanu, čeprav se je rodil v Starem farovžu v Spodnji Sorici, že od otroških let pravi dom. Od tod je hodil uro daleč v šolo, tam je na samem sredi gozda in trat spoznaval lepoto narave, ki jo je pozneje v zrelih letih tako mojstrsko upodabljal.

Ker mu je oče umrl že, ko je bil star sedem let, je mladi Ivan živel doma večidel le z materjo in sestro Francko. Sestra se je 29. januarja 1883, ko je bila stara 25 let, poročila z dva meseca starejšim Martinom Golijo s Tuškove domačije v Davči. Ko sem letos bral Groharjev življenjepis v Kajzerjevi knjigi Macesen, se mi je zbudilo vprašanje, ali še živijo kakšni bližnji slikarjevi sorodniki in ali imajo kake spomine nanj. O tem Kajzer ne piše. Dobil sem zveze z nekaterimi Soričani, po njih s slikarjevim pranečakom in pregledal uradne

zapiske v nadškofijskem arhivu v Ljubljani. (Navedbe virov glej na koncu sestavka!)

Slikarjeva sestra Francka je brata preživela za pet let, umrla je 29. februarja 1916. Njen mož Martin Golija je bil gozdni delavec, priložnostno je delal tudi na cesti. Umril je 31. maja 1928 kot vdovec in hišarski užitkar zaradi starostne oslabelosti, star 69 let. On je leseno hišico predelal v zidano. Po njem se pri hiši pravi »pri Martinu«. Hiši pripada kakih 13 ha zemljišča, večidel gozda. V letih od 1884 do 1899 se jima je rodilo sedem otrok, in sicer: Neža, Marija, Anton, France, Frančiška, Anica in Janez. France se je priženil v Davčo, Frančiška se primožila na Petrovo Brdo, najmlajši Janez je ostal kajžar na domu. Od njih živi samo še Anica, ovdovela Frelih, ki biva kot oskrbovanka v domu upokojencev v Kamniku, kamor je prišla od svoje hčere iz Mengša.

Janez Golija, slikarjev nečak po materini strani, je bil vnet lovec, dolgo tudi predsednik lovske družine v Sorici. Umril je 4. septembra 1977, star 78 let, pokopan je v Sorici. Poročil se je, star 22 let, z 20-letno Marijo Grohar, hišarjevo hčerjo iz Zgornje Sorice št. 10 dne 13. junija 1921. Njeni starši so združevali oba priimka rodbine: njen oče je bil Matevž Grohar, mati Marija Golija. Umrla je 23. oktobra 1971. Ob njeni smrti se je zgodil nenavaden dogodek: prišla jo je kropit njena sestra Ana, por. Kejžar, in jo je pred hišo zadela srčna kap, da sta bila hkrati dva mrliča v družini.

Ko sem leta 1938 prišel s sinom k Martinu v Geblarje, sta bila ta dva — Janez in Marija — gospodar in gospodinja. Gospodar mi je pripovedoval, da je bil stric slikar (pravzaprav ujec), ko je on hodil v šolo, dvakrat doma, enkrat vse poletje. Takrat je naslikal dom z gorami v ozadju. To sliko je potem prodal srbskemu kralju Petru I. in dobil še srbsko odlikovanje. Po ujševi smrti je ostal pri hiši zabojski. Nekaj slik in najboljših skice je kupil župnik Karlin za 50 goldinarjev in odnesel poln nahrbtnik. Ostale skice je kupil Boncelj iz Železnikov za 80 goldinarjev. Pri hiši sta ostala samo skica za tu omenjeno sliko hiše in na podstrešju nedokončan, na les slikan križ. Skico je kupil učitelj Primožič iz Železnikov za 5 kron, sliko križa pa Narodna galerija v Ljubljani za 300 din. Ob mojem obisku ni bilo nobene ujševe stvari več pri hiši. Gospodar Janez mi je rekel, da je tudi on kot otrok želel postati slikar, a s stričevo smrtjo je ta želja minila.

Janezu in Mariji Golija se je rodilo v letih 1921 do 1946 enajst otrok, in sicer: Janez, Stanislav, Ludvik, Peter, Marija, Ivana, Frančiška, Stanko, Franc, Julka in Tončka. To so pranečaki in pranečakinje slikarja Ivana Groharja. Od fantov živi le še Franc, hčere so vse še žive. Janko, najstarejši, je bil slabega zdravja in za težko delo nesposoben. Zato je šel za pastirja na Soriško planino. Med pašo je po planini izkopaval bakreno žico, ki je ostala od italijanske okupacije. Nekega dne so ga našli mrtvega. V mrliški knjigi soriške župnije je vpisano, da je umrl 25. septembra 1953 za srčno kapjo. Stanislav je izdihnil v tretjem letu starosti. Ludvik je padel na nemško-ruski fronti in je pokopan v Brestu Litovskem. Peter je umrl, star enajst let, Stanko star tri leta. Edini še živeči pranečak Franc je inženir gozdarstva, bil je več let v Nemčiji, po povratku se je lotil kovinostrugarstva in ima sedaj obrtno delavnico v Kranju. Marija, vdova Kušterle, živi v Mengšu, Ivana, poročena Gale, v Bobovku, Francka, vdova Guzelj, v Davči, Julka, poročena Kuralt, v Kranju, Tončka, poročena Florjančič, pa v Spodnji Besnici. Dom v Geblarjih je

zapuščen in prazen že več let, v zadnjem času ga je rešil propada pranečak inženir Franc Golija. Zaveda se njegove spominske vrednosti in zunanosti nič ne spreminja.

Od obiska na tem domu, kjer je preživel mladostna leta eden najpomembnejših slovenskih umetnikov, smo se v Sorico vrnili peš po gozdni poti čez Poklon na obronku Lajnarja, po grapi Sore, kjer stojita ob vodi Robovčeva in Bogrnarjeva hiša, in iz grape navzgor k šoli. To pot, dolgo približno eno uro, je neštetokrat prepešočil Ivan Grohar, ko je bil otrok.

Zanimalo me je tudi, ali je v Sorici ohranjenih kaj Groharjevih slik. Ker je imel Grohar v mladih letih zaslobo pri župniku Jamniku, je razumljivo, da je največ njegovih slik iz začetne dobe v župnišču. Tam so bile tistega leta slike: Jaslice, Sveta družina, Sv. Dominik in rožnenska Marija, v oltarju v cerkvi sv. Miklavž, nasproti zakristijskih vrat freska Oljska gora, v mežnariji Srce Marijino, v znamenju pri cerkvi pa Emavs. Jože Pintar v Spodnji Sorici je imel sliko sv. Neže. Ta mi je povedal, da hrani Neža Pintar v Stari Loki sliko sv. Elizabete in Antona Padovanskega. Lovro Pintar mi je pokazal svoj portret iz leta 1899 in osnutek za razglednico Sorice, na kateri je vidna vas pod stegnjeno roko domačinke Majerlove Mice. Razen te skice in freske Oljske gore so vse navedene slike oljnate. Lovro Pintar mi je pokazal tudi dve stari knjigi, ki ju je uporabljal slikar Grohar. To sta bili: *Abhandlung der Bau-Kunst von Sebastian de Clere* iz 1759 s 182 stranmi slik raznih slogov in stavb ter *Perspectiva pes picturae das ist Kurtze und leichte Verfassung der practicabelsten Regul zur perspectivischen Zeichnungs-Kunst von Johann Jacob Schübler* v dveh delih iz 1719 in 1720. Več slik, ki sem jih takrat videl, je prišlo po vojni v zbirko Groharjevih mladostnih del, ki je bila nameščena v župnišču in jo je župnik Franc Gačnik dopolnil z raznimi cerkvenimi starinami. Zbirka je obstajala še za župnikovanje Rudolfa Tršinarja, sedaj je pa nekaj slik v Groharjevi spominski sobi v njegovi rojstni hiši Starem farovžu. Tedanj lastnik te hiše »stari farovžar« je upodobljen na sliki sv. Miklavža kot brodolomec, s hrbtom obrnjen proti gledalcu. Bil je pevec in veseeljak in je zapravil svoje imetje.

Še neki obisk naj omenim iz časa svojega letovanja v Sorici l. 1938. Ker je Lovro Pintar vedel, da se zanimam za narodopisno blago in za starine, mi je priporočil, naj obiščem Majerlovo Mico v Zgornji Sorici. Hiša je imela črno kuhinjo, Mica je kuhala še v peči. Tam je stal »pongovber« — oporno stojalo z valjem, po katerem drsijo burklje, da lahko težke, polne železne lonce potiska daleč notri v peč. V »hiši« je bil lesen strop, nanj pritrjeno obešalo za čevlje. V kotu je bil križ s knjigo, na obeh stenah slike na steklu: Križani, Florjan, Trije kralji, Beg v Egipt, Jaslice, Zadnja večerja, Kana Galilejska, Križ, Mati božja, Božji grob in Sveta trojica, ta celo na ogledalo slikana. Nad javorjevo mizo je visel Sveti duh v steklu. Na polici je ležala kučma iz ovčevine. Gospodinja Mica, ki je bila tedaj stara 66 let, je nosila 49 let staro bluzo. Rekla je, da ima še obleko, ki jo je dobila novo, ko je bila stara 13 let, in je še ravno taka — obleka namreč, ne Mica. V visoki omári na podstrešju je imela obešeno vrsto kril iz mladih let, ki pa jih še vedno uporablja. Krila so bila zvita in so visela kakor salame, v zavitke so bila vložena dišavna zelišča. Ko jih je razvila, so bila čista in sijoča kakor nova. Letos sem zvedel, da je v hiši ostal končno samo sin Jože. Ta je hišo prodal gasilskemu društvu, ki

mu je zato dajalo po pet cigaret na dan, za prihranjeno kupnino je zgradilo nov gasilski dom. Jože je odšel v dom za onemogle v Preddvor.

Še to in ono bi lahko zapisal o krajih Groharjeve domačije, a naj bo to zadosti.

Viri

Lastni zapiski. — Matične knjige in Status animarum Sorice v nadškofijskem arhivu. — Ing. Franc Golija, slikarjev pranečak, Kranj. — Jože Pintar iz Sorice, Kranj. — Milan Kejžar, Škofja Loka.

Zusammenfassung

IN DER HEIMAT IVAN GROHARS

Der Autor erinnert sich an seinen Ferienaufenthalt im Jahre 1938 in Sorica, dem Geburtsort des Impressionisten Ivan Grohar. Er berichtet von verschiedenen Erlebnissen, vor allem von einem Besuch im Heim des Künstlers, zählt seine Werke aus der Anfangszeit auf, die sich noch im Heimatdorfe befanden, und führt auch die nächsten Verwandten des Malers an, d. h. die Nachkommen seiner Schwester, seine Neffen und Großneffen.